

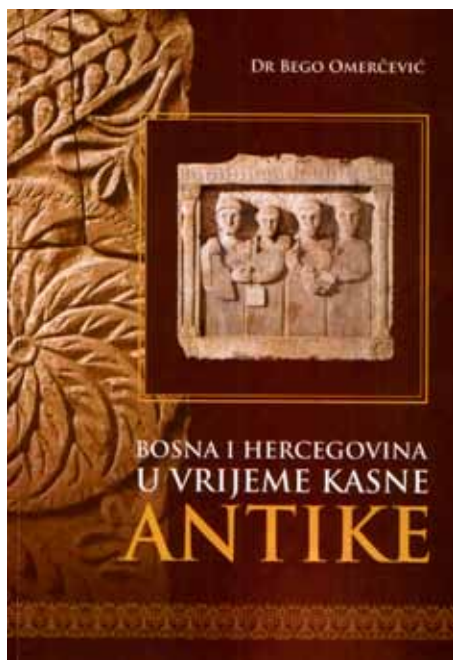
OSVRTI, PRIKAZI I RECENZIJE

PRVA SINTEZA KASNOANTIČKE POVIJESTI BOSNE I HERCEGOVINE

(Dr. Bego Omerčević, Bosna i Hercegovina u vrijeme kasne antike, Tuzla: Off-Set, 2010.)

Vrijeme kasne antike na prostorima današnje Bosne i Hercegovine predstavlja jedno uistinu interesantno i po mnogo čemu osobeno historijsko razdoblje, odlikovano krupnim promjenama i burnim potresima. Do danas su u našoj naučnoj i stručnoj literaturi djelomično istraženi i obrađeni uglavnom pojedini segmenti kasnoantičke povijesti, ali je jedan cjelovit prikaz do sada nedostajao. Knjiga dr. Bege Omerčevića, profesora Starog vijeka na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, predstavlja jedno upravo takvo djelo koje pruža objedinjenu sliku o spomenutom razdoblju. Knjiga, inače, predstavlja izmijenjenu i dopunjenu doktorsku disertaciju autora, odbranjenu 2005. godine pred komisijom u sastavu: prof. dr. Bruna Kuntić-Makvić sa Katedre za staru povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu, prof. dr. Enver Imamović sa Odsjeka za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu i prof. dr. Salih Kulenović sa Odsjeka za geografiju na Prirodno-matematičkom fakultetu u Tuzli).

Knjiga se sastoji iz sedam poglavlja. U prvom od njih, autor je dao širi osvrt na pitanje izvora i literature o problematici kasne antike na prostorima Bosne i Hercegovine, da bi u narednom poglavlju objasnio pojam i glavne osobine razdoblja kasne antike. Treće poglavlje se bavi periodizacijom kasne antike. Iako većina autora početak kasne antike veže za kraj III. i početak IV. stoljeća, autor to – kada su u pitanju prostori Bosne i Hercegovine – pomjera na sam početak III. stoljeća, obrazlažući to sa više argumenata. Preostala četiri poglavlja obrađuju etničku sliku prostora Bosne i Hercegovine u vrijeme kasne antike, zatim privredu i privređivanje, naselja i komunikacije, te kulturne prilike (u okviru čega religiju i umjetnost).

Autor je razdoblje kasne antike pristupio analitički, obrađujući najvažnije segmente kasnoantičkog života i najvažnije procese tog vremena na prostorima Bosne i Hercegovine, ali knjiga u cjelini pruža jasan i relativno dobro osvijetljen sintetički uvid u cjelokupan historijski razvoj na tlu kasnoantičke Bosne i Hercegovine. U tom smislu,

ova knjiga predstavlja koristan doprinos našoj historiografiji, a također i sasvim dobru polaznu osnovu za buduća istraživanja navedenog perioda.

Edin Šaković, prof.

NOVI PRILOG ZA POVIJEST ODBRANE OD AGRESIJE NA BOSNU I HERCEGOVINU

(Nihad Halilbegović, Diverzija u Glavnoj pošti u Sarajevu i telekomunikacijska deblokada Bosne i Hercegovine, Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca, 2010.)

Premda po struci nije historičar, Nihad Halilbegović, publicist i saradnik "Gračaničkog glasnika", do danas je napisao i objavio više vrijednih knjiga sa historijskom tematikom. On je imao hrabrosti i volje da se upusti u istraživanje nekih tema u obradu kojih se ni mnogi profesionalni historičari očigledno nisu usuđivali da zađu, uključujući stradanje Bošnjaka u zloglasnom logoru Jasenovac ili pak stradanje regruta iz Bosne i Hercegovine u JNA početkom 1990-tih, a trenutno istražuje stradanje Bošnjaka u nacističkim logorima u Europi, kao i razmjere bošnjačkog stradanja u okviru onoga što se u historiografiji označava kao Bleiburški zločin. Sve to bi, u nekom normalnom društvu, bio posao čitavih istraživačkih instituta i sličnih ustanova. Kod nas je, međutim, očito sve prepušteno osobnoj inicijativi i entuzijazmu pojedinaca.

Nihad Halilbegović, pravnik po struci, jedan je od takvih pojedinaca, koji uspješno popunjava mnoge praznine u našoj historiografiji, a da pri tome još uspješnije izbjegava metodološke zamke u koje veoma često upadaju oni koji se bave historijom, a nisu stručno osposobljeni historičari. Bilo da piše o temama sa distance istraživača ili pak i kao neposredni učesnik i svjedok, Halilbegović to uvijek čini bez pretenzija da "kaže konačnu riječ". Njegov način pisanja je objektivan i sasvim realan: ne upuštajući se previše u interpretacije i zaključivanje, njegov osnovni cilj jeste prikupljanje, obrada i navođenje činjenica i pru-

žanje što veće količine podataka i historijskih vrela. Njegove knjige stoga često sadrže veliki broj izvora, objavljenih *in extenso*, veliki broj priloga, faksimila i druge dokumentarne građe. Takvim pristupom i metodom, Halilbegović kao da poručuje historičarima po struci: bujrum, odradio sam umjesto vas najveći i najteži dio posla, onaj istraživački i faktografski; sada vi učinite ostalo.

Ovakav metodološki pristup je izražen i u najnovijoj Halilbegovićevoj knjizi koja problematizira jednu slabije poznatu, ali izuzetno značajnu epizodu u velikosrpskoj agresiji na Republiku Bosnu i Hercegovinu 1992. – 1995. i otporu koji je pružen agresoru – telekomunikacijsku blokadu Bosne i Hercegovine, koja je započela još nasilnim zauzimanjem relejnih tornjeva, u ljeto 1991. godine, a kulminirala diverzijom i uništavanjem Glavne pošte u Sarajevu, kao i napore učinjene na telekomunikacijskoj deblokadi naše zemlje i ponovnoj uspostavi međunarodnih telefonskih veza.

Prvo, uvodno poglavlje ove knjige bavi se zbivanjima u Sarajevu 2. maja 1992. godine i napadom JNA i srpskog agresora na Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine. Bio je to, bez ikakve sumnje, ključni i presudni datum u ukupnoj odbrani od agresije na Bosnu i Hercegovinu, agresije koja je još davno prije toga pripremljena i započeta, na što se i autor osvrće. Zauzimanje radio-relejnih tornjeva u Bosni i Hercegovini, još u augustu 1991., a zatim i svi događaji koji su uslijedili, mnogima nisu bili dovoljni da shvate šta im se sprema. Dešavanja od 5. i 6. aprila u Sarajevu, na koja se autor također osvrće, najbolji su dokaz za to: nepregledne mase građana, u svojoj svojoj naivnosti, sa zastavama već propale bivše zajedničke države i slikama njenog davno umrlog vođe i diktatora, te parolama: “Dole nacionalne stranke!” i “Predajte vlast!”, puhale su u jedra velikosrpskom agresoru i tadašnjem glavnom oruđu velikosrpske agresije – Jugoslavenskoj narodnoj armiji. Krvavo otriježnjenje je ubrzo stiglo. Tih dana je, prema autorovoj evi-

denciji, poginulo 25 građana Sarajeva, čija su imena navedena u ovoj knjizi. Na tom spisku su i dva imena koja se obično u javnosti uzimaju kao prve žrtve agresije u Sarajevu, a zapravo – prve žrtve su pale još više od mjesec dana ranije, 2. marta 1992. godine, na dva različita mjesta u Sarajevu (Ramo Biber, na padinama Trebevića i maloljetni Kenan Demirović na Kobiljoj Glavi).

Sve to su neki podaci koji su do sada bili malo poznati. A sve je to, uostalom, bilo samo uvertira u ono što će se dogoditi 2. maja 1992. godine, što je – kako rekossmo – presudan dan u ukupnoj odbrani Bosne i Hercegovine od agresije. Bio je to dan kada zloglasni Niški specijalci vrše napad na Predsjedništvo i biva ju zaustavljeni od skoro golorukih branitelja Sarajeva i Bosne i Hercegovine. Bio je to dan kada je Sarajevo bespoštedno razarano i kada JNA zarobljava predsjednika Izetbegovića. Kao Gradski sekretar za odbranu, Nihad Halilbegović je bio neposredni svjedok i učesnik svih tih zbivanja. O svemu tome, on ne govori samo u maniru memoariste, nego nudi i veliki broj izjava drugih očevidaca i učesnika, te originalnih dokumenata faksimile kojih donosi

u ovoj knjizi. Prvo poglavlje knjige je zapravo uvod u drugo poglavlje, *Diverzija u Glavnoj pošti u Sarajevu*, koja je u podmetnutom požaru, u poslijepodnevnim satima, 2. maja 1992. godine, skoro potpuno izgorjela. Izjave očevica i brojni službeni dokumenti do u detalje oslikavaju šta se tog dana desilo, a autor, također, oslikava daljnje napore u narednih nekoliko dana da se spasi ono što se spasiti može i da se uspostave prekinute telefonske linije barem između ključnih ustanova u gradu. Značajnu ulogu u tome je imao još jedan Gračanlija, dipl. ing. Tarik Rešidbegović, koji se u Sarajevu zatekao kao republički poslanik.

Treće poglavlje knjige odnosi se na telekomunikacijsku deblokadu Bosne i Hercegovine, koja je u tom trenutku bila potpuno odsječena od svijeta. Višemesečni naponi su bili okončani zahvaljujući pomoći Švicarske, koja je Bosni i Hercegovini na raspolaganje ustupila mobilnu zemaljsku satelitsku stanicu, običivši domaće operatore. Sama stanica je, zbog opstrukcija tadašnje Tuđmanove vlasti u Hrvatskoj (koja je u duhu karadžorđevskih dogovora "aminovala" telekomunikacijskoj blokadi naše zemlje), bila zadržana u Zagrebu, ali je na kraju, izravnom intervencijom Sjedinjenih Američkih Država (koje su se ponovo dokazale kao jedini istinski prijatelj kojeg je naša zemlja imala među velikim silama), zračnim putem transportovana do Sarajeva. Prvo povezivanje Bosne i Hercegovine sa svijetom, međunarodnim pozivnim kodom 387, ostvareno je 5. septembra 1993. godine, što se može uzeti kao dan telekomunikacijske deblokade Bosne i Hercegovine.

Knjiga je na kraju dopunjena i velikim brojem dokumentarnih i slikovnih priloga, čineći na taj način veoma dragocjeno svjedočanstvo o herojskom otporu agresoru i još jednoj pobjedi koja, iako nije ostvarena na bojišnici, nimalo po svom značaju ne zaostaje za nekim od najznačajnijih pobjeda koje su bosansko-hercegovački patrioti ostvarili u razdoblju 1992.-1995. godine.

Edin Šaković, prof

NOVA KNJIGA O MUHAMEDU SEIDU MAŠIĆU

(Izet Mašić, Život i djelo Muhameda Mašića, Sarajevo: Avicena, 2010.)

Muhamed Seid Mašić, rođeni Gračanlija, bio je čovjek ispred svog vremena. Bio je intelektualac u pravom smislu te riječi, bio je nonkonformist i čovjek slobodna duha. Postao je žrtva totalitarnog komunističkog režima, ali još više nerazumijevanja malograđanske sredine u kojoj je živio i njezinog specifičnog palanačkog mentaliteta, nepovjerljivog i neprijateljski raspoloženog prema svemu i svakome ko se na bilo koji način izdigne iznad uobičajenih obrazaca razmišljanja i ponašanja. Istinska vrijednost Muhameda Mašića nije bila prepoznata za njegova života. Trebalo je proći gotovo dva desetljeća od Mašićeve smrti pa da Gračanica sazna za sve ono što je Muhamed Mašić za svog života napisao i objavio. Tome je, uspit rečeno, izuzetan doprinos dao i časopis Gračanički glasnik.

Knjiga koju ovom prilikom predstavljamo je iz pera dr. Izeta Mašića, univerzitetskog profesora iz Sarajeva i sina rahmetli Muhameda Mašića. To je svojevrsna antologiju svega onoga što je do sada objavljeno od Muhameda Seida Mašića i o Muhamedu Seidu Mašiću. Pored opširnog osvrta na Mašićev život i djelo, tu su, na prvom mjestu, izvodi iz njegovih memoara (*Moja publicistička, naučna i umjetnička djelatnost, O naučnom tumačenju islama, O pjesništvu na arapskom jeziku, Kako sam proveo period okupacije od 1941. do 1945. godine i Moji stavovi*), a također i *Moje gledanje na velesile svijeta*. Navedeni tekstovi nisu samo interesantno štivo, nego imaju i značajnu historijsku vrijednost i historiografsku upotrebljivost. Dalje slijedi *Pjesništvo na bosanskom jeziku, Tarihi i Prepjevi poezije s arapskog na bosanski jezik*, te *Pjesništvo na arapskom jeziku*, kao i pet članaka s područja islamskih nauka. Završno poglavlje ove knjige čini izbor članaka, priloga, osvrta i radova drugih autora koji su u raznim prilikama i u različitim publikacijama pisali o Muhame-

du Seidu Mašiću (Ešref Kovačević, dr. Halim Mulaibrahimović, dr. Jusuf Žiga, dr. Husein Kulenović, Mehmedalija ef. Hadžić, Mustafa ef. Spahić, Aziz Kadribegović, Muhidin Pelesić i Muhidin Pašić). Na kraju su, kao prilog, dati faksimili Mašićevih rukopisa, a knjiga je obogaćena i većim brojem fotografija i drugih slikovnih priloga.

Sve u svemu, knjiga *Život i djelo Muhameda Mašića* predstavlja vrijedan i koristan publicistički poduhvat koji na jednome mjestu donosi najvažnije biografske podatke o ovom znamenitom Gračanliji, te najvažnija djela koja je on napisao, pa kao takva predstavlja značajan doprinos kulturnoj historiji Gračanice i njene okoline.

Edin Šaković, prof.

IZMEĐU ODABRANIH, ODABRANI BISERI NAŠE NARODNE LIRSKÉ POEZIJE

(Munib Maglajlić, 101 sevdalinka, Gradačac: BZK, 2010.)

Munib Maglajlić je rođen 1945. u Banjaluci. Studirao je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, gdje je bio direktor Instituta za književnost. Postdiplomski studij iz književnosti, a zatim i doktorsku disertaciju o bošnjačkoj usmenoj baladi odbranio je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1994. radi na Odsjeku za južnoslavenske književnosti Filozofskog fakulteta u Sarajevu, gdje je u zvanju redovnog profesora. Autor je desetak knjiga i više radova iz historije usmene književnosti i kritike. Pisao je pretežno o bošnjačkoj usmenoj književnosti te priredio niz antologija i različitih zbornika sa tog područja. Od do sada objavljenih djela, ističemo sljedeća: *Bibliografija radova o narodnoj književnosti* (1979.), *Od zbilje do pjesme: ogledi o usmenom pjesništvu* (1983.), *Muslimanska usmena balada* (1985.), *Usmeno pjesništvo od stvaralaca do sakupljača* (1989.), *Usmena lirska pjesma, balada i romansa* (1991). U ovom vremenu kada smo u situaciji da samo individualnim naporom pojedinca, nažalost, možemo nešto više učiniti

u oblasti kulture (općenito govoreći), pojava drugog izdanja antologijske zbirke “101 sevdalinka” koju je priredio prof. Munib Maglajlić (prvo izdanje izašlo u Mostaru sada već daleke 1978. godine), izuzetno je značajan događaj.

Zato napor KPZ “Preporod” Gradačac da ponovo odštampa antologiju “101 sevdalinka” zavređuje svaku pohvalu. Ovo je knjiga koja nam donosi odabrane bisere iz bosansko-hercegovačke sehare sevdaha. Sastavljena je stručno i opremljena svom potrebnom aparaturom (tekstovi pjesama, izvori i bilješke, rasprava sredina i vrijeme nastanka sevdalinke, rječnik, napomene i pogovor). U ogledu *Vrijeme i prostor života sevdalinke* koji prati izbor u knjizi “101 sevdalinka”, autor je veoma precizno i jasno formulisao *najbitniju bit* sevdalinke. “Sevdalinka, jedan od najreprezentativnijih žanrova naše usmene književnosti i naše narodne umjetnosti općenito—mogla je nastati kada su istočnjački oblici življenja bili potpunije shvaćeni u onom dijelu stanovništva Bosne koje je primilo islam, kada su se oblikovale specifične gradske sredine sa svim potrebnim institucijama, kada su se potpuno izgradile gradske četvrti—mahale, u kojima su kuće, prema mogućnostima domaćina, imale posebne prostore: ograđenu avliju sa kapidžikom, bašču sa čardakom, ašik-pendžer i drugo — riječju: kada se život počeo odvijati u onom ambijentu koji čini dobro poznata zbivanja u sevdalinci. Taj se proces nije mogao zaokružiti prije početka 16. stoljeća, a kako se u načinu života nije ništa bitno mijenjalo sve do okupacije Bosne i Hercegovine 1878., može se smatrati da zlatno doba života sevdalinke traje do ovoga datuma. Sevdalinka se kao pjesma ni tada ne gubi, ali otada biva bitno narušena životna podloga u kojoj ova pjesma nastaje i traje kao vrijedna tradicijska tvorevina.” (Munib Maglajlić, *101 sevdalinka*, BZK Gradačac 2010., 172)

Poslije austrougarske okupacije, nastupa preokret u svim sferama života na prostoru Bosne i Hercegovine. Posebno bolan prelom

dogodio se u životu Bošnjaka. U novim historijskim okolnostima, prodorom zapadnjačke kulture, običaja i društvenih konvencija, zauvijek nestaju oni oblici života koji su pogodovali za nastanak i samoobnavljanje sevdalinke. Dolazak harmonike koja potiskuje pjevača, tamburu i saz u drugi plan, označava početak nekog drugog i drugačijeg života sevdalinke. Od tada, pa sve do danas, sevdalinka je u metaforičnom smislu (a ako hoćete i bukvalno) dijelila sudbinu naroda iz kojeg je i ponikla.

Pored sjajnog ogleda o sevdalinki (*Vrijeme i prostor života sevdalinke*), u ovoj knjizi prof. Maglajlić nam otkriva kako je nastala, po svemu sudeći, prva sevdalinka na balkanskim prostorima, na predlošku potresne ljubavne priče s kraja 16. stoljeća o nesretnoj ljubavi između Bošnjaka Adila iz Klisa i lijepe Splićanke Marije (Mare) iz porodice Vornić. To je, zapravo, prva sevdalinka na balkanskim prostorima koja je spašena od zaborava zahvaljujući zapisu savremenika tih zbivanja, ondašnjeg splitskog kneza koji je ovu zgodu opisao u sklopu svog redovnog službenog izvještaja Veneciji. (uvodni tekst pod naslovom *O pjesnicima i pjevačima sevdalinke*).

Od 101 sevdalinke u Maglajlićevoj zbirci, koje su znalački odabrane da ilustruju njegove stavove i analize, pažnju privlače nama dobro poznati naslovi: *Ne čudim se mraku ni oblaku, Ja kakva je Đulbegova Kaduna, Ali-paša na Hercegovini, Raslo brdo Bademovo, Drino vodo, živa žedo moja, mujo dogu po mejdanu voda, Kaharli sam, večerala nisam, Vihor ružu niz polje nosaše, Alajbeg, malo gledanje, U bašnici bunar voda, Bajram ide, Bajramu se nadam, Otkako je Banja Luka postala, U Gradačcu gradu bijelome, Tešanji gradu, moj veliki jadu, Zelen travo, ne zelenila se, Dva cvijeta u bostanu rasla*. U njima se “opjevavaju” skriveni susreti i ašikovanje mladića i djevojaka, iskazuje se divljenje djevojačkoj ili mladičkoj ljepoti, stihovi su prepuni čežnje, neizvjesnosti, želje za ašikovanjem i udajom, odnosno ženidbom, govori se o ljubavnim strastima i jadima, o kletva-

ma i ponosu.

Kako u životu “svako svoju pjesmu ima”, u mom najužem izboru iz knjige “101 sevdalinka” počasno mjesto zauzima “Ali-paša na Hercegovini” – sjajna pjesma nad pjesmama, koju u zadnje vrijeme najbolje pjeva Hasiba Agić, pjevačica izvanrednih vokalnih mogućnosti i dometa.

Ali-paša na Hercegovini,
L'jepa Mara na Bišću bijaše.
Aj, koliko su nadaleko bili,
Jedno drugom jade zadavali!
Knjigu piše paša Ali-paša:
“L'jepa Maro, bi li pošla za me?”
S Bišća Mara njemu poručuje;
“Da me prosiš, ne bih pošla za te,
Da s oženiš, bih se otrovala!”

Radi se, dakle, o jednoj savršenoj pjesničkoj formi i unutrašnjem lirskom naboju koji svojom silinom dotiče dimenzije antičke tragedije ili neke Šekspirove drame, radi se o višedimenzionalnoj poetskoj strukturi koja hoće da eksplodira od siline ljubavi zbog nemogućnosti te iste ljubavi. Iz te nemogućnosti plamti čežnja, iz te čežnje odbijanje, iz tog odbijanja – bol, otrov i žuč. Bolni paradoks: “Da me prosiš, ne bih pošla za te,/ Da s oženiš, bih se otrovala!” Pravo je čudo kako do sada još niko na tom predlošku nije stvorio libretto za operu, za veliki dramski tekst, scenario za film, ljubavni roman, pripovijest. Sve to stalo je u svega 12 stihova neprevaziđene ljepote, u 12 rečenica jednog lirskog iskaza koji hoće da eksplodira od napetosti proturječnih osjećanja lirskog subjekta.

U tih 12 stihova stala je čitava jedna historija, jedan socijalni i društveni milje, okvir jedne drame, jedna etnografija, proturječnosti običaja, vjere, življenja, snaga ljubavnog osjećanja i nemoć da se prevaziđu apsurdne društvene prepreke i konvencije po cijenu samožrtvovanja. U tim stihovima, kako napisao Muhsin Rizvić, (129) “apsurd ljubavnog grča, unutrašnja suprotnost dostiže neslućene napone i otkriva čitave svjetove svijesti, mračnog nagona i podsvijesti, besmisao postojanja i postojanja uprkos toga, ljubavna

čežnja koja se sama vraća i zadaje rane, koja ide za uništenjem i jednog i drugog bića, sa strastveno-bolnom slašću toga čina, te prkos ljubavnog zračenja koje postaje demon-sko osvjedočenje...” Sasvim dovoljno za jedan psihološki roman ili uzbudljivu ljubavnu povjesnicu. I u ovoj kao i u mnogim drugim sevdalinkama, čežnja nosi sa sobom oštar bol jada “kada se duša raspusti i srce otvori prazninom nezajažljivom. Melankolija i sumrak, noć i žudnja za ljubavlju i bol umiranja od uzaludnosti stapaju se u jedinstveno osjećanje, koje probija iz dubine duše, ravno kobi.” (Muhsin Rizvić, O lirsko-psihološkoj strukturu sevdalinke, *Panorama bošnjačke književnosti*, Sarajevo 1994., 133).

Kada govorimo o sevdalinki, želio bih da istaknem da je u nauci već odavno uočeno kako je gračanički kraj (s obzirom na bogatu i zanimljivu prošlost Gračanice, posebno u periodu osmanske vladavine, kada je bila i sjedište prostranog kadiluka) vrlo bogat po narodnom stvaralaštvu. Za Gračanicu se vezuje nekoliko poznatih sevdalinki (*Gračanica voda oplavila*, *Gračanico, alaj si u doli*, *Djevojke su rešediju pekle*, *Gračanice, rana večerice* itd). Baveći se pitanjima kulturnog naslijeđa i tradicije, redakcija Časopisa za kulturnu historiju “Gračanički glasnik”, fenomenu sevdalinke i muzičkog stvaralaštva na širem području Gračanice, u proteklom periodu poduzela je nekoliko istraživanja. Rezultat tih istraživanja je opširnija studija magistra Rusmira Djedovića “Gračanica u narodnim pjesmama i sevdalinkama” (Gračanički glasnik, br. 19/10, 54 – 62), zatim rad prof. Miralema Mejremića “Slušanost i negativni uticaji turbo-folka” (Gračanički glasnik, br. 25/12, 29 – 39) i prof. dr. Jasmina Talam “Tambura sa dvije žice u narodnoj muzičkoj tradiciji Bosne i Hercegovine” (Gračanički glasnik, br. 29/14, 39 – 51). Pjesmu “Hej, Munira, gdje ti je Muharem” zapisao je Muhamed ef. Mašić iz Gračanice dok je bio na službi u Kozarcu (Muhamed Žero, *Sevdah Bošnjaka*, sarajevo 1995., 8).

U knjizi “101 sevdalinka” prof. Maglajić je izvršio odabir između odabranih, odabrane

bisere naše narodne lirske poezije. Mnoge od ovih pjesama su nam itekako poznate, znamo ih napamet, pjevamo ih, gotovo da smo rođeni s njima. Zato je ova knjiga važna, kako starijim, tako i mlađim generacijama. Za starije, da to što nam je u srcu, imamo trajno arhivirano u jednoj knjizi, a za mlađe – da se na lijepom uče, da se nadahnjuju i napajaju sa najbistrijeg i najčišćeg izvora našeg narodnog stvaralaštva – kako bi bili bolji ljudi i više cijevali sami sebe, svoje korijene... (*Iz izlaganja na promociji knjige* 29. 07. 2010. u Gračanici)

Omer Hamzić

JOŠ JEDNA OPOMENA: ZA UBIJENE CIVILE NA GRAČANIČKOJ OPĆINI JOŠ NIKO NIJE ODGOVARAO

(Civilne žrtve rata 1992. – 1995. god. i stradali od mes-a do 2010. god., - nekrologij, Gračanica: Udruženje građana civilnih žrtava rata općine Gračanica, 2010.)

U nizu historiografski i publicističkih knjiga i radova sa tematikom iz rata za Bosnu i Hercegovinu (1992. – 1995.), ova publikacija je itekako značajna jer nam, osim spiska i fotografija, ubijenih civila, donosi i zanimljivu statistiku zločina koji je srpska strana u tom ratu počinila po Gračanici. Osim toga, publikacija demantuje davno stvorenu predodžbu kako je Gračanica “relativno dobro prošla” u posljednjem ratu iako je čitavo vrijeme bila u poluokruženju sa samo jednom komunikacijom kojom je imala izlaz do Tuzle, izložena svakodnevnim granatiranjima i patnjama civilnog stanovništva. Kao osnova za izradu ove publikacije, njenim priređivačima poslužila je “Knjiga šehida, poginulih boraca i civilnih žrtava rata Gračanica, 1992. – 1995.” (autori: Omer Hamzić, Ibrahim Nurkić i Osman Puškar), koja je izašla 2004. godine u izdanju Opštine Gračanica i IK “Monos”. Pored fotografija, u knjizi se nalaze kratke biografije 167 ubijenih civila datum, godina i mjesto rođenja, datum i mjesto stradanja. Pored imena ubijenih, u knjizi se nalazi i nekoliko imena nestalih osoba, kao i imena

i fotografije 10 poginulih civila od zaostalih minsko-eksplozivnih sredstava (MES) u periodu od završetka rata do 2010. godine. U knjizi se navodi i podatak da je tokom rata 99 civila teže i 151 lakše ranjeno. Ova crna statistika, smrti, stradanja i zločina rezultat je bezbroj neselektivnih granatiranja po naseljenim mjestima sa artiljerijskih položaja srpske vojske na Ozrenu i Trebavi. Ako bi se ovim podacima pridodali i podaci o teškim materijalnim razaranjima i štetama na stambenim, javnim i gospodarskim objektima širom općine, tek tada bismo imali kompletnu sliku ratnog stradanja Gračanice.

Iako se priređivačima knjige mogu uputiti određene zamjerke kako u pogledu tehničke opremljenosti, tako i u pogledu samog sadržaja, obuhvatnosti i rasporeda građe, izbora tekstova i fotografija, treba imati u vidu da je knjiga, uz sva ograničenja i teškoće, rađena bez prevelikih ambicija – da će obuhvatiti i dati odgovore na mnoga pitanja iz naše bliske lokalne historiografije. Kako je i rečeno u predgovoru knjige – cilj je bio knjiga uspomena na likove naših ubijenih civila i “putokaz onima koji dolaze i koji će Bosnu i Hercegovinu graditi na jedan bolji i drugačiji način. Ne smijemo zaboraviti niti dopustiti da se ovakva zla više ikada ponove.” Bez sumnje, taj cilj je postignut i knjiga je, manje više, odgovorila prvobitno postavljenom zadatku.

Ali “treba istaći da žalosti činjenica što za ubijanje civila na gračaničkoj općini niko nikad još nije odgovarao iako su pojedini počinioci ratnih zločina na području općine odavno evidentirani.” Koliko je bolno u pravu prof. Mirsad Omerčić, koji je ovu rečenicu gotovo rezignirano ispisao u svom predgovoru ovoj knjizi... To najbolje znaju roditelji i rodbina ubijenih...

Omer Hamzić

PRVA SPORTSKA MONOGRAFIJA U GRAČANICI

Osman Bukvić, 40 godina košarke u Gračanici, Gračanica, “Grin”, 2010.

Bavljenje sportom, u najširem smislu riječi, u svakoj sredini, a posebno u bosanskim malim gradovima – čaršijama, prilika za svakog da bude “viđen”, hvaljen ili kuđen. Često je to prilika da se iz čaršije “ode i dođe”, a da se nikad ne zaboravi stari kraj i prijatelji i mirisi u njemu.

Monografija “Četrdeset godina košarke u Gračanici” autora doc. dr. sc. Osmana Bukvića to i dokumentuje. Ona je primjer kako se u jednom tipičnom bosanskom gradu rađao i odrastao jedan čudesni loptački sport i stvarao kult košarkaškog kluba i sportske igre zvane – košarka.

Čitajući ponuđene tekstove, iskaze po-jedinaca, sačuvane novinske članke, biografije i košarkaške autobiografije košarkaša i sportskih radnika koji su formirali, održali, proslavili i obnovili košarku u Gračanici, lahko se može uočiti da je to i dio historije ovog grada i općine i životna ispovijest nekoliko gračaničkih generacija mladića koji su kroz košarkaški sport, osim izgradnje kluba i imidža košarke, izgrađivali i sebe i otvarali nove vidike razvoja Gračanice u cjelosti. Boreći se za boje svog kluba, gotovo svi su izgrađivali i svoje vlastito “ja” za budućnost.

Autor ove monografije doc. dr. sc. Osman Bukvić, rođen u Bijeljini, Semberac, zaljubljenik u Drinu i Savu, u svojoj generaciji košarkaša pokazivo je svoj raskošni talent na prostorima bivše Jugoslavije. Rame uz rame s Mirzom Delibašićem, Toljom, Mocom, Slavnićem, Dalipagićem, Varajićem, Izićem i drugim. Iako su ga svi zvali “majstore”, iako su mu košarkaši stručnjaci predviđali uspješnu karijeru – nije stigao na košarkaški Olimp. Ostao je upamćen po svojim “nenadmašnim” zakucavanjima, po atraktivnosti i nesebičnosti u igri. Imao je fantastičan šut. I danas, mada nezvanično, drži rekord po broju postignutih koševa na jednoj utakmici (130 koševa).

Dr. Duško Knežević je utemeljitelj i jedan od najzaslužnijih za formiranje Košarkaškog kluba u Gračanici. Profesori Adem Čamdžić, Sead Korjenić i Velija Džanano-

vić, rahmetli Osman Hasanbegović, Ekrem Kamarić Torta i Osman Bukvić (autor ove knjige) su temeljni čuvari. Pokojni Damjan Blagojević (prvi predsjednik kluba), Slavko Paleksić, rahmetli Osman Ahmetbegović, Reuf Sokolović i Husein Šerbecić su politički gurun i brižnici da klub opstane. Tu je i “vječni” sportski radnik Jusuf Kadić, koji je u svakom klubu iz sportske porodice Sportskog društva “Bratstvo” bio krtica za sve. Tako je na samom početku košarkaškog kluba mijenjao opravdano odsutnog trenera, učeći pravila košarkaške igre u autobusu, na putu za Sarajevo.

Autor i njegovi sagovornici zabilježili su niz detalja i pikanterija koje monografiju čine vrlo interesantnim štivom za čitanje i pamćenje. Monografija bilježi periode razvoja, uspona i padove u historiji kluba. Tako se vješto pokazuju društveni odnosi i vremena naspram sporta i sportaša uopće u Gračanici. Brižljivo odabranom kombinacijom dokumenata, svjedočanstava, jasno prikazuje odnos političkih elita i vlasti naspram sporta, kao i njihovu sportsku kulturu i kul-

turu uopće. Očito je da su najvažniji dijelovi lične arhive autora i aktera u monografiji kao dokumenti pažljivo odabrani i obrađeni i zbog toga ona ima i dimenziju dokumentarnosti i historičnosti. Vješto se kombinuju dokumenti, lični iskazi, i tako se kompletira razvojna priča kluba i košarke kroz vrijeme i pojedinačna događanja. Uspješno se iskazuje činjenica da je entuzijazam pojedinca u amaterskom sportu glavna pokretačka snaga budućeg kvaliteta.

Košarka kao sport u Gračanici prezentirana je kao moćni medij, koji je pozitivan poticaj uspješnosti u životu njenih aktera. Košarkaški klub “Bratstvo”, odnosno “Gračanica”, u svom bitisanju je iznjedrio čitavu elitu intelektualaca i uspješnih ljudi. Tu su advokati, ljekari, inženjeri, profesori, akademski slikari, poduzetnici, poznati majstori svog zanata, sportski treneri, političari i svi oni koji su u klupskoj historiji bili entuzijasti i samo naizgled početnički naivni. Ispostavilo se da nije bilo tako. Oni su znali i sada znaju šta hoće za mlade košarkaše, košarkaški klub i grad uopće, to je ovdje sa posebnim poštovanjem prikazano.

Monografija pokazuje da su rad, strpljenje i upornost uvijek isplativi, kako god to neko posmatrao.

Osman Puškar

DRAMA ODRASTANJA U „SISTEMU JAVNE BRIGE“

(Grupa autora, Važno je da znate - životne priče i preporuke mladih koji imaju iskustvo javne brige, Sarajevo: SOS Dječija sela BiH, 2010.)

Autorski tim koji je radio na ovoj publikaciji, a tu u prvom redu ističem izuzetno stručan i profesionalan angažman Jasne Sofović, nacionalne savjetnice za zastupanje prava djece SOS Dječija sela BiH, Aide Ganović, nacionalne koordinatorice za brigu o mladima SOS Dječija sela BiH, zatim psihologinje magistricice Edite Ostojić i psihoterapeutkinje Arjane Čatović, potrudio se da sastavi jedno,

mada u osnovi stručno, ali dosta prohodno, i za običnog čitaoca, manje posvećenog u ovu problematiku, zanimljivo i razumljivo štivo. Tu zanimljivost i posebnu specifičnost, što ne reći, aromu ovoj publikaciji, daju upravo životne priče mladih ljudi, koje su priređivači, osmisivši koncepciju istraživanja i pretočivši ga u ovu knjigu, prikupili i sistematizovali tako da čine jednu zaokruženu cjelinu (u stručno-edukativnom smislu), ali i svaka za sebe i posebnu životnu storiju, poseban pogled mladog čovjeka, koji je prestao biti dijete u specifičnim uslovima takozvane javne pažnje, možda usputnu opasku iza koje se krije prava drama ili čitav jedan psihološki roman.

Dakle, kao što je i u predgovoru ove publikacije rečeno, pravi autori su mladi ljudi koji su jedan dio svog života (zasigurno onaj dio koji bi trebalo da bude najljepši u čovjekovom životu) proveli u sistemu javne brige. I sami priređivači, kao i kreatori i voditelji tih razgovora prepoznali su svu "njihovu krhkost, nesigurnost i plašljivost, ali i hrabrost, jačinu i dobrotu". U fokusu su mladi ljudi koji su se, zasigurno, ne svojom krivicom, našli na teškoj vjetrometini između dječastva i mladosti, kad su postali odrasli ljudi, a nisu prestali biti djeca, suočeni sa odgovornošću koju nosi zrelost i osamostaljenje, opterećeni specifičnim problemima i traumama odrastanja bez tople ruke i staranja pravih, preciznije bioloških roditelja i pritisnuti neizvjesnošću na prvim koracima svog osamostaljivanja i pravih briga o samome sebi i svojoj budućnosti, bez ikakvog oslonca i podrške...

U uvodnom dijelu publikacije vrlo precizno su naznačeni ciljevi koji se žele njome postići: prvenstveno da se kroz životne priče, razmišljanja i preporuke mladih koji imaju iskustvo javne brige ukaže na probleme upravo te kategorije mladih, da se skrene pažnja na težinu i svu problematiku koja prati proces osamostaljivanja mladog bića koje je neko u ime roditelja ili umjesto roditelja do tada kako-tako vodio za ruku, da se uka-

že na sve nedostatke u tom segmentu socijalne zaštite, da se istaknu zahtjevi za promjenu određenih zakonskih propisa i rješenja kada su u pitanju mladi bez roditeljskog staranja i konačno, da se skrene pažnja na važnost poštivanja i primjene Konvencije o pravima djeteta, koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila 1989. godine.

Otpočinjanje samostalnog života, kao što znamo, svako iz svoga iskustva, jedan je od najizazovnijih i najvažnijih koraka u životu svakog čovjeka. Ali osamostaljivanje mladog čovjeka po napuštanju nekog doma za nezbrinutu djecu (kako se stručno kaže – javne brige), mnogo je teže i komplikovanije, što ne reći, traumatičnije u odnosu na napuštanje i osamostaljivanje od takozvane normalne porodice – ponekad je to i zastrašujuće – kako je i napisano u ovoj publikaciji. Ovo je jedno od rijetkih istraživanja, zasnovanih na autentičnim i uzbudljivim pričama, koje mogu biti temelj za produbljivanje psihološke, socijalne i društvene studije.

Iako je napuštanje takozvane javne brige vrlo značajan momenat u procesu zaštite i zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, mi u Bosni i Hercegovini još uvijek ne možemo doći do tačnog podatka o broju mladih koji izlaze iz tog statusa. Sama činjenica da uopće nemamo relevantnih statističkih podataka o tome, govori o totalnoj zapuštenosti ove problematike u našem društvu. Dodatno zabrinjava podatak da ne postoji formalna zakonska obaveza nosilaca dužnosti (dakle institucija koje zbrinjavaju tu djecu) da prate šta se događa sa njima – njihovim štićenicima pošto napuste neki od oblika javne brige nakon sticanja punoljetstva. Ova publikacija, po svojoj strukturi i sadržaju u cjelini, a posebno u prvom dijelu, skreće pažnju na to pitanje i jednim dijelom, generalno, ukazuje kako popraviti to stanje.

Rezultati ovoga istraživanja pokazuju da su glavni problemi s kojima se suočavaju mladi koji napuštaju javnu brigu: obrazovanje, zaposlenje, rješavanje stambenog pitanja, ali i pitanja koja se odnose na socijalnu i

zdravstvenu zaštitu, diskriminaciju i stigmatizaciju, pravo na izražavanje mišljenja o pitanjima koja su za njih važna, kontakt sa roditeljima i srođnicima itd. Na prvi pogled to su problemi s kojima se suočavaju svi mladi ljudi na pragu svoje zrelosti. Ali valja reći – to je mnogo teže, komplikovanije i bolnije za one koji napuštaju institucije koje su se do tada o njima brinule (javnu brigu). Nakon iščitavana tih priča i tih, na momente suhoparnih, a na momente emocijama nabijenih iskaza, u ovoj knjizi, ne ulazeći u njihovu strukturu i stručnu obradu, htjeli ne htjeli, potaknuti smo na razmišljanje o tome kako unaprijediti sistem društvene brige o mladim ljudima koji prolaze slična iskustva.

Budući da to pitanje izlazi iz okvira ove priče, ja se njime nisam ni pokušavao baviti. Ono što je mene posebno zainteresovalo u ovoj knjizi to su baš životne priče mladih koje se, ma koliko bile usmjeravane, pa i priređivane, prema zahtjevima struke koja nema puno veze sa literaturom, najvećim dijelom meni doimaju kao neka memoarska proza, sa mjestimičnim lirskim tonovima, mladalačkom naivnošću, nekom finom melanholijom za neki prošlim životom, te strahovima pri pogledu u budućnosti.

Sljedeća priča može biti podloga za neki moderni psihološki roman: *"Otprilike s jedne deset godina sam bila smještena u hraniteljskoj porodici, kod jedne gospođe. Mogu reći da mi nije bilo bajno, da mi nije bilo sjajno, puno sam propatila... Odatle sam otišla u Dom i provela tamo slijedećih pet godina. Sama sam napustila Dom. Pobjegla sam, jer nisam više mogla. Bila sam bijesna, svašta nešto, jela sam splačine, što jest-jest. Borila sam se kako sam znala i umjela, niko mi nije imao da kaže 'to ti ne valja', vako-nako. Mogla sam da budem kurva, narkomanka, ubica, svašta nešto, ali to sam sve prekrizila sama. Pobjegla sam kod svoje sestre, u drugi grad. Ona je bila podstanar. Sa sedamnaest godina sam prvi put stala za šank da radim kao konobarica, jer me je život tako natjerao. Da kažem da sam uspjela u životu, to je laž.*

Mislim, uspjela sam koliko mogu, uglavnom nisam stala na ulicu da prosim. Da mi nije bilo moje socijalne radnice, moje starateljke, kojoj sam puno zahvalna, ja ne bih sad bila na ovom svijetu, bila bih pod crnom zemljom." (djevojka, 22 godine)

Iskaz *"Najteže... bilo mi je sve teško..."* (djevojka, 19 godina), to je dramatična poruka, ali i stih iz neke tragične ispovijedne pjesme, prava mala ispovijest u vidu SMS, uzdah... Sljedeće dvije rečenice: *"Mnogima je teško. Mnogi su prepušteni sami sebi."* (djevojka, 22 godine) doimaju se kao telegram očajnika s kraja svijeta. U priznanju koje izgovara djevojka takođe od 22 godine *"Imam oca. I jesmo i nismo u kontaktu..."*, krije se čitava jedna porodična drama. Sasvim suprotnog predznaka, a isti smisao ima i iskaz mladića od 21 godinu: *"Ja sam sam našao oca. Sam sam nabavio broj telefona i pronašao sliku, šta će meni Centar. Mogu ja to sve sam završiti..."*

Kakva je dramatična razlika između onih koji su imali normalno djetinjstvo i onih koji su odrastali bez roditeljskog staranja, zapanjujuće jednostavno svjedoči ova mala priča: *"Izlazim. Družim se većinom sa ovima s fakulteta. Iz organizacije imam jednog druga, tako da smo stalno u kontaktu. Većinom iz naše kategorije se družimo, mislim djeca bez roditelja. Imam i prijatelja koji imaju roditelje, ali slabije malo, ne razumiju situaciju. Ne razumiju da mi moramo više od njih razmišljati, više se boriti, baviti se ozbiljnim stvarima, manit' se provoda i zarfancija, jer to je nama samo gubljenje vremena i gubitak. Moramo malo više i zrelije razmišljati i boriti se dalje. Oni imaju bar roditelje i na nekog se osloniti, mi nemamo nikoga, sami smo, tako da nemamo nekih zajedničkih tema."* (mladić, 25 godina)

Bez obzira na zanimljivost i dopadljivost ovih iskaza, ovo je prije svega stručno urađena analiza jednog socijalnog fenomena u općoj problematici mladih koji je rijetko u fokusu društvene pažnje. Snažno skrenuvši pažnju na te probleme, publikacija je na najbolji način izvršila svoju javnu i društvenu misiju. (Iz izlaganje na promociji publikacije, 9. 10. 2010. u Gračanici)

Omer Hamzić

